

SINIF ÖĞRETMENLERİNE GÖRE HOŞGÖRÜ

Yrd Doç. Dr. Yasemin Karaman KEPENEKÇİ
Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi

Bu araştırma sınıf öğretmenlerinin hoşgörü kavramına ilişkin görüşlerini ortaya koymak amacıyla yürütülmüştür. Ankara ili sınırları içinde yer alan ilçelerdeki ilköğretim okullarında görev yapan 300 sınıf öğretmeninden açık uçlu bir soru ile hoşgörü kavramını yazılı olarak tanımlamaları istenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu, 2002-2003 Öğretim Yılı'nda, belirtilen ilköğretim okullarında çalışan ve hoşgörü kavramını tanımlamaya istekli 238 sınıf öğretmeni oluşturmuştur. Öğretmenlerin hoşgörü kavramının tanımına ilişkin görüşleri yazılı olarak alındığı için, verilerin analizinde nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi ile öğretmenlerin yaptıkları tanımlar analiz edilmiştir. Çalışmada, analiz kategorisi olarak "Hoşgörü" konusu alınmıştır. Hoşgörü kategorisi literatürdeki sınıflamaya uygun olarak "Hoşgörünün Doğru Algılanması" ve "Hoşgörünün Yanlış Algılanması" şeklinde iki ana kategoriye ayrılmıştır. Hoşgörünün Doğru Algılanması" boyutunda, öğretmenlerin yaptıkları tanımların çoğunluğunda anlayış (%38.97) ve farklılıklara saygının (%30.39) vurgulandığı; "Hoşgörünün Yanlış Algılanması" boyutunda ise yapılan tanımların küçük bir kısmında tahammül etme (%6.37) ile aldırış etmemenin (%0.74) hoşgörülü davranışlar olduğunun belirtildiği görülmüştür. Ayrıca, analiz sırasında öğretmenlerin bir kısmının hoşgörünün de bir sınırı olduğunu anlayamadıkları ortaya çıkmıştır. İleride okul ortamlarında öğretmenler, yöneticiler ve öğrenciler tarafından hangi davranışların hoşgörü olarak algılandığını ve değişik eğitim kurumlarında hoşgörünün tüm boyutlarının gösterilme düzeyini ortaya koyacak araştırmaların yapılması önerilebilir.

Anahtar sözcükler: hoşgörü, etik, hoşgörü eğitimi

OPINIONS ELEMENTARY SCHOOL TEACHERS TOWARDS TOLERANCE

Yasemin Karaman KEPENEKÇİ, Asst. Prof.
Ankara University, Faculty of Educational Science

The aim of this study was to describe the opinions of elementary school teachers toward tolerance. Study group consisted of 238 elementary school teachers who were volunteers to describe the term of tolerance. Qualitative research method was used in analyzing the data. The explanations of teachers were analyzed by content analysis technique. The theme of "tolerance" was taken as analyze category. Tolerance was divided into two main categories as "Correct Perception of Tolerance" and "Incorrect Perception of Tolerance". As a result, the majority of the teachers believed that the behaviors of understanding (38.97%) and respecting to the differences (30.39%) could be described as tolerance in the dimension of "Correct Perception of Tolerance" on the other hand; several teachers said that to be endure (6.37%) and uncared (0.74%) were tolerance in the dimension of "Incorrect Perception of Tolerance". However, during analyzes, it was understood that some of the teachers did not know that tolerance had limitations. Conducting researches that clear out the perceptions of principals, teachers and students towards tolerable behaviors in schools and all the dimensions of tolerance in different educational institutions can be suggested.

Keywords: *tolerance, ethics, tolerance education*

yasemin karaman kepenekçi

Günümüzde en çok tartışılan konular arasında “insan hakları” konusu da yer almaktadır. İnsan hakları, insanın değerini korumayı, maddi ve manevi varlığının gelişimini amaçlayan üstün kurallar bütünüdür. Bu yüzden, insan hakları denilince ulaşılmaması istenen hedefler anlaşılır. İnsan hakları alanındaki haklar evrenseldir ve bu haklar insanın onuruna saygıyı gerçekleştirmeyi hedefler.

İnsan hakları kavramı kendi içinde, adalet, barış, demokrasi gibi birçok kavramı barındırır. Bu kavramlardan biri de “hoşgörü”dür. Hoşgörü, insana özgü, insanı yücelten en önemli erdemlerden biridir. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) tarafından 1995 yılının Dünya Hoşgörü Yılı ilan edilmesiyle birlikte bu kavram değişik platformlarda daha sıklıkla ele alınmaya başlanmıştır.

Problem Durumu

Hoşgörü soyut bir kavramdır. Bu yüzden de herkesin hoşgörü kavramına yüklediği anlamlar farklı olmakta, hoşgörünün değişik tanımları yapılmaktadır.

Ama, şurası bir gerçektir ki, kavram olarak hoşgörü, insanda olumlu düşünceler ve duygular oluşturmaktadır. Hoşgörülü insanın çevresi ile olumlu ilişkiler kuracağı, daha insancıl davranışlar sergileyeceği, kendisi ve başkaları için iyi bir çevre yaratacağı varsayılır (Başaran, 1995).

Hoşgörü iki ayrı dilden gelen iki sözcüğün birleşimi ile oluşan bir sözcüktür. “Hoş”, beğenilen, duyguları okşayan anlamına gelen Farsça bir sözcüktür. “Görü” ise, görme yetisini anlatan Türkçe bir sözcüktür. Hoşgörünün karşıtının hor görü olduğu söylenebilir. Hoşgörü kavramının batı dillerindeki karşılığı “tolerans”, Arapça ve Osmanlıca’daki karşılığı ise “müsamaha” olarak geçmektedir. Ancak hoşgörü kavramının belirtilen bu iki sözcük ile tamamen örtüştüğü de söylenemez. Anlam farklılığını ortaya koymak için, öncelikle tolerans ve müsamaha sözcüklerini ele almak daha doğru olacaktır.

Tolerans, başkalarının görüşüne, inancına, yaptıklarına karışmamak, yobazlıktan ve önyargıdan uzak olmak, karşısındakine belli bir kusurluluk sınırı tanımak ve dinsel özgürlük anlamındadır. Toleranslı kişi karşısındakini anlamak, onun duyduklarını duymak zorunda olmayıp, ona katlanmaya çalışmaktadır. Müsamaha kavramı ise, suç işleyen bir kişiye

yasemin karaman kepenekçi

karşı tepkide bulunmamak, ona göz yummak, onu önemsememek ve dikkate almamak anlamlarına gelir. Yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, hoşgörü toleransa daha yakın bir kavramdır (Başaran, 1995).

Her insan aynı şekilde düşünmeyebilir. Aynı duyguları ve inançları paylaşmayabilir. Hoşgörü, en kısa şekilde, savundukları görüşler ve açığa vurdukları duygular bizimkilerle çelişen kişileri hoş görme demektir. Farklı duygu ve düşünceleri doğal karşılamak, bu duygu ve düşünceleri özgürce dile getirme olanağı tanımak, zora ve baskıya başvurmadan farklılıkları kabul etmek ve belki de en önemlisi insanları sevmek hoşgörünün gerçekleşmesi için gerekli olan önkoşullardır (Kavcar, 1995). Aslında hoşgörünün özünde özgürlük kavramı yatmaktadır. Ancak burada söz konusu olan özgürlük, bireyin kendisine ait olan ve başkalarına karşı ileri sürebileceği özgürlük değil, birey tarafından başkalarına tanınan özgürlüktür. Ateş'e (1994) göre hoşgörü, bireysel ve toplumsal bağlamda başkalarına, başkalarının inanç ve düşüncelerine özgürlük tanınmasıdır.

Hoşgörü, farklılıklara saygı duymayı da içermektedir. İster çocuk isterse yetişkin olsun herkesin farklılıklarla birlikte yaşamayı bilmesi gerekir. Özellikle kültürlerin giderek artan bir biçimde birbirleri ile ilişkiye geçtiği ve karıştığı günümüz dünyasında bu durum öncelikli bir konu haline gelmiştir. Başkalarına karşı açık fikirli ve anlayışlı olmak, anlaşmazlıkları ve çatışmaları çözmede şiddet içermeyen, barışçıl yöntemler kullanmak ve dayanışma, paylaşma ve saygı gösterme gibi değerlerin yaşamda sürekliliğini sağlamak beraberinde, birlikte huzur içinde yaşamayı getirecektir (Reardon, 1997).

Başaran (1995), hoşgörüyü, kişinin karşısındakine empatik yaklaşması (eşduyumu içinde olması) ve ona belli bir sınır içinde kusurluluk hakkı tanıması şeklinde iki temel noktadan hareketle tanımlamaktadır. Kuşkusuz, hoşgörü, anlamca empatiyi içermektedir. Empati, bir kişinin kendisini karşısındakinin yerine koyarak olaylara onun bakış açısıyla bakması, o kişinin duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi sürecine denir. Hoşgörüde, karşıdaki kişiye kusurluluk hakkı tanımak da önem taşımaktadır. Ancak kusurluluk hakkının sınırlarını çizmek çok zordur; çünkü bu sınır görecelidir ve kişilerin gelişim düzeyine, geldikleri sosyal, kültürel ve ekonomik çevreye göre farklılık gösterebilir.

Bu noktada hoşgörünün ne olmadığını tartışmakta da yarar vardır. Hoşgörü, her şeyi görmezden gelme, göz yumma, kayıtsız kalma, duyarsızlaşma, aldırış etmeme, savaşımla ve tahammül etme (katlanma) olarak algılanmamalıdır. Böyle algılandığı takdirde, sorumsuzluk ve

yasemin karaman kepenekçi

disiplinsizlik kendini gösterir, kargaşa doğar (Atasü, 1995; Başaran, 1995; İnam, 1995; Kavcar, 1995). Örneğin, haksızlıklara göz yummak hoşgörü değildir. Yine, çekilen acılara katlanma ya da her türlü kötülüğü affetme de hoşgörü olarak algılanmamalıdır. Nitekim, İnam (1995) "Hoşgörüye Yazılmış Bir Gönül Mektubu"nda,

...Sevgilimin bana olan davranışlarını bir zulüm olarak algılıyorum. Onu yitirmemek için kaprislerine katlanıyor, huysuzluklarına tahammül ediyorum. Şimdi ben, hoşgörülü biri miyim, değil miyim? Tahammül hoşgörü müdür? Çelimsiz komşumu sille tokat sindiriyorum. Adamcağız ağzını açıp bir şey diyemiyor. Ona, "Hah, işte böyle hoşgörülü olmayı öğren" deme hakkına sahip miyim?... (s.22).

gibi sözleri ile hoşgörü kavramını irdelemiş ve hoşgörü kavramının yanlış anlaşılmasının doğurabileceği sorunlara dikkat çekmek istemiştir.

Öyleyse, kısaca hoşgörünün de bir sınırının olduğu söylenebilir. Bu sınır, hoşgörünün anlamının çarpıtılmasını ve hoşgörünün ortadan kaldırılmasına hoşgörü gösterilmesini önlemek için gereklidir. Hoşgörünün sınırını etik kurallar ve hukuk çizer.

Hoşgörü, demokratik yönetimle yönetilen ortamda bulunabilir. Ancak demokrasiyi kaldırmaya yönelik girişimlere de hoşgörülü olunamaz. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse, eğer demokratik rejim bir toplumda sağlam temeller üzerine oturmuş bulunuyorsa, o toplumu oluşturan insanlar tarafından geniş ölçüde benimsenmişse ve özgürlük fikri ve geleneği de kökleşmiş ise, böylesine güçlü bir demokrasi kendisine karşıt olan akımlar karşısında fazla bir endişe duymayabilir. Ancak, demokrasi henüz kurulma ve yerleşme çabaları içinde ise, bu durumda kendi varlığı için ciddi tehlike oluşturan demokrasi karşıtı etkinliklere aynı hoşgörüyü göstermesi elbette beklenemez (Kapani, 1981).

Hoşgörü konusunun ulusal ve uluslar arası hukuksal dayanakları bulunmaktadır. 1982 Anayasası'nın 10. maddesinde kanun önünde herkesin eşit olduğu belirtildikten sonra, 14. maddesinde "Temel Hak ve Özgürlüklerin Kötüye Kullanılmaması" başlığı altında demokratik düzeni ortadan kaldıracak, temel hak ve özgürlükleri yok edecek, ayrımcılığa yol açacak davranışlara hoşgörülü olunamayacağı ifade edilmiştir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin (1948) 26. maddesinde, eğitimin bütün uluslar, ırk veya din toplulukları arasında anlayışı, hoşgörüyü ve dostluğu özendirmesi

yasemin karaman kepenekçi

ve Birleşmiş Milletler'in barışın sürdürülmesi yolundaki çalışmalarını geliştirmesi öngörülmüştür. 1989 tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 29. maddesinde de çocuğun anlayış, barış, hoşgörü, cinsler arası eşitlik ve tüm insanlar arasında dostluk ruhuyla, özgür bir toplumda yaşamının sorumluluklarını üstlenecek şekilde hazırlanması hakkına sahip olduğu belirtilmiştir.

Ayrıca, UNESCO'nun üyesi olan devletler 25 Ekim - 16 Kasım 1995 tarihleri arasında Paris'te toplanarak "Hoşgörü Konusunda İlkeler Bildirgesi" hazırlamışlardır. Bu Bildirgenin hazırlanışında, Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslar arası Sözleşme, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslar arası Sözleşme, Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi, Çocuk Hakları Sözleşmesi, Kadınlar Hakkında Tüm Ayrımcılık Biçimlerinin Kaldırılması Sözleşmesi, İşkencenin ve Başka Zalimce, İnsanlık Dışı ya da Aşağılayıcı Ceza ya da Davranışların Kaldırılması Sözleşmesi ve Din ya da İnanç Temeline Dayalı Tüm Hoşgörüsüzlük ve Ayrımcılık Biçimlerinin Kaldırılması Bildirgesi gibi belgeler dikkate alınmıştır.

Evde, işte, sokakta, kısaca, yaşanan her ortamda insanların birbirine karşı hoşgörülü olmaları istenir. Okullarda da, yöneticilerin, öğretmenlerin, diğer okul çalışanlarının, öğrencilerin ve hatta velilerin birbirilerine karşı hoşgörülü olmaları durumunda, okulun ikliminin iyileşeceği, sonuçta da okulda etkililiğin ve verimin artacağı ileri sürülebilir. Özellikle, çoğulcu demokratik toplumun özgür bireylerinden oluşan okulları yönetmekle görevli okul yöneticilerinin hoşgörülü olmaları bir zorunluluktur. Pehlivan-Aydın'ın (2001) yürüttüğü "Eğitim Yöneticilerinin Etik Davranışları" konulu bir araştırmada bir yöneticinin uyması gereken hoşgörü ile ilgili etik ilkeler arasında aşağıda belirtilen ilkelere de yer verilmiştir:

1. İnsanların tek ve değerli olduğuna inanma.
2. İnsanları tanımaya çalışma.
3. Farklılıklara saygı duyma.
4. Başkalarının görüşlerine değer verme.
5. Eleştirilere açık olma.
6. Başkalarını dinlerken kendini onların yerine koyma ve anlamaya çalışma.
7. İyi bir dinleyici olma.
8. Saldırgan ve kırıcı davranmama.
9. Astlarını yargımlarken katı davranmama.

yasemin karaman kepenekçi

Pehlivan-Aydın (2001) tarafından yürütülen adı geçen araştırmanın sonuçlarına göre, müfettişler, lise müdürlerinin başkalarının görüşlerine değer verme, eleştirilere açık olma, farklılıklara karşı hoşgörülü olma, başkalarını dinlerken kendini onların yerine koyma ve anlamaya çalışma ilkelerine uygun davranma düzeylerini yetersiz bulmuşlardır. Lise müdürleri ise, hoşgörü ile ilgili tüm ilkelere her zaman uygun davrandıklarını belirtmişlerdir.

Oysa ki, okullar farklı kültür ve düşünce sistemlerini benimseyen, farklı sosyo-ekonomik düzeylerden gelmiş bireylerden oluşmaktadır. Bu bireylerin oluşturduğu grupların eğitime ilişkin farklı beklenti ve düşünceleri olabilir. Okul yöneticileri ve öğretmenler, bu farklılıklara karşı hoşgörülü olmalıdır. Ayrıca, başta yöneticiler ve öğretmenler olmak üzere tüm eğitim işgörenlerinin çok boyutlu yaklaşım ve tutumlara sahip olmaları, farklı görüş, düşünce ve inançlara saygı duymaları gerekmektedir.

Bu araştırmanın amacı, sınıf öğretmenlerinin hoşgörü kavramına ilişkin görüşlerini ortaya koymaktır.

YÖNTEM

Araştırma tarama modelindedir. Ankara ili sınırları içinde yer alan Çankaya, Mamak, Altındağ, Keçiören, Yenimahalle, Etimesgut ilçelerindeki ilköğretim okullarında görev yapan 300 sınıf öğretmeninden açık uçlu bir soru ile hoşgörü kavramını yazılı olarak tanımlamaları istenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu, 2002-2003 Öğretim Yılı'nda, belirtilen ilköğretim okullarında çalışan ve hoşgörü kavramını tanımlamaya istekli 238 sınıf öğretmeni oluşturmuştur.

Bu çalışmada, öğretmenlerin hoşgörü kavramının tanımına ilişkin görüşleri yazılı olarak alındığı için, verilerin analizinde nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma doğası gereği esnektir ve bu esneklik araştırma sürecinin, örneklem alma aşaması da dahil, her aşaması için geçerlidir (Yıldırım ve Şimşek, 2000). Dolayısıyla, görüşlerine başvurulacak öğretmenleri belirlerken, Patton (1987) tarafından nitel araştırmalar için uygun olduğu ileri sürülen amaçlı (criterion) örneklem yöntemi kullanılmıştır. Çünkü, bu çalışmada sınıf öğretmenlerinin, hoşgörü kavramına ilişkin değişik görüşleri olabileceği inancından hareketle, amaçlı örneklem yönteminin en uygun yöntem olduğuna karar verilmiştir. Adından da anlaşılacağı gibi, amaçlı örnekleme, çalışılan konuyla ilgili görüş sahibi olduğu düşünülen kişilerle derinlemesine çalışılması olanağını verir ve bu örnekleme yönteminde sayı

yasemin karaman kepenekçi

faktöründen çok nitelik faktörü önemlidir (Yıldırım ve Şimşek, 2000). Çalışma grubuna giren öğretmenlerin dağılımı Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1'den de görülebileceği gibi, katılımcıların çoğunluğu 6-11 yıl arası kıdeme sahiptir (%40.34) ve kadın öğretmenlerin sayısı (%69.33) erkek öğretmenlerin iki katından fazladır.

Bir nitel araştırma yöntemi olan içerik analizi yöntemiyle öğretmenlerin yaptıkları tanımlar analiz edilmiştir. İçerik analizi yazılı veya sözlü materyalin sistemli bir analizi olup, söylenenin ya da yazılanın kodlanarak nicelleştirilmesidir. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Böylece sözel bilgi nicel veriye dönüştürülür (Karaman-Kepenekçi, 1999, Yıldırım ve Şimşek, 2000).

Tablo 1. Öğretmenlerin Cinsiyete, Yaşa, Kıdeme ve Çalışılan İlçeye Göre Dağılımı (n=238)

DEĞİŞKENLER		f	%
Cinsiyet	Kadın	165	69.33
	Erkek	73	30.67
Yaş	20-25 arası	14	5.88
	26-30 arası	52	21.85
	31-35 arası	61	25.63
	36-40 arası	47	19.75
	41 +	64	26.89
Kıdem	0-5 yıl arası	44	18.49
	6-10 yıl arası	96	40.34
	11-15 yıl arası	28	11.76
	16 + yıl	70	29.41
Okulun Bulunduğu İlçe	Çankaya	47	19.75
	Mamak	60	25.21
	Altındağ	54	22.69
	Keçiören	43	18.07
	Yenimahalle	18	7.56
	Etimesgut	16	6.72

yasemin karaman kepenekçi

İçerik analizine başlarken, ilk olarak, analiz birimi olarak kategoriler belirlenir. Çalışmada, analiz kategorisi olarak “Hoşgörü” konusu alınmıştır. Hoşgörü kategorisi literatürdeki sınıflamaya uygun olarak “Hoşgörünün Doğru Algılanması” ve “Hoşgörünün Yanlış Algılanması” şeklinde iki ana kategoriye ayrılmıştır. “Hoşgörünün Doğru Algılanması” kategorisi kapsamında, “Anlayış”, “Farklılıklara Saygı”, “Sevgi”, “Hata Payı Tanıma”, “Affetme”, “Önyargılı Olmama” ve “Uzlaşma” konuları; “Hoşgörünün Yanlış Algılanması” kategorisi kapsamında ise “Tahammül Etme” ile “Aldırış Etmeme” konuları alt kategori olarak belirlenmiştir.

Çalışmada bağlam birimi olarak cümle seçilmiş ve alt kategorilerin her cümlede ne sıklıkla geçtiği saptanmıştır. Bu aşamada, her cümle içindeki alt kategorilere karşılık gelen sözcükler veya belirtilen alt kategorileri açıklayan ifadeler ya da doğrudan anlamı veren cümleler sayılmıştır. Cümledeki her alt kategorinin ağırlığı bir puan olarak değerlendirilmiştir. Kategorileri oluşturma, tanımlama ve kodlama işlemi araştırmacının kendisi tarafından yapılmıştır. Verileri yorumlamak için frekans ve yüzde kullanılmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Araştırmada sınıf öğretmenlerinin hoşgörü kavramına ilişkin görüşleri ele alınmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi hoşgörü değişik insanlar tarafından bazen olması gerektiği gibi, bazen de taşıdığı anlamın çok ötesinde anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada da sınıf öğretmenlerinin hoşgörü kavramına ilişkin yaptığı tanımlamalar, literatürdeki sınıflamaya paralel bir şekilde, “Hoşgörünün Doğru Algılanması” ve “Hoşgörünün Yanlış Algılanması” olarak iki ana boyut çerçevesinde analiz edilmiştir (Tablo 2).

“Hoşgörünün Doğru Algılanması Boyutu”nda (Tablo 2), öğretmenlerin yaptıkları tanımların sırasıyla %38.97’sinde anlayışlı olmanın, %30.39’unda farklılıklara saygı duymanın, %9.31’inde insanların birbirini sevmesinin, %4.90’ında insanlara davranışlarında hata payı tanımanın ve her insanın belli sınırlar içinde kusurlu olabileceğinin kabul edilmesinin, %4.17’sinde affedici olmanın, %2.94’ünde ilişkilerde önyargılı olmamanın ve %2.21’inde ise uzlaşmanın hoşgörülü davranışlar olduğu ifade edilmiştir.

“Hoşgörünün Yanlış Algılanması Boyutu”nda (Tablo 2) ise araştırmaya katılan öğretmenlerin tanımlarının %6.37’sinde tahammül etme ve %0.74’ünde aldırış

yasemin karaman kepenekçi

etmeme alt kategorilerinin hoşgörülü davranışlar olarak nitelenebileceği belirtilmiştir.

Tablo 2'den de anlaşılacağı gibi öğretmenlerin yaptıkları tanımların neredeyse üçte ikisinde "anlayış" ve "farklılıklara saygı" alt kategorilerinin yer aldığı görülmektedir ki bu durum öğretmenlerin hoşgörüyü doğru algıladıklarının bir işaretidir. Bu bulguyu öğretmenler tarafından yazılmış cümlelerle desteklemekte yarar vardır.

Tablo 2. Öğretmenlerin Hoşgörü Analiz Kategorisine İlişkin Görüşlerinin Frekans (f) ve Yüzelere (%) Göre Dağılımı

KATEGORİLER		f	%
Hoşgörünün Doğru Algılanması	Anlayış	159	38.97
	Farklılıklara Saygı	124	30.39
	Sevgi	38	9.31
	Hata Payı Tanıma	20	4.90
	Affetme	17	4.17
	Önyargılı Olmama	12	2.94
	Uzlaşma	9	2.21
Hoşgörünün Yanlış Algılanması	Tahammül Etme	26	6.37
	Aldırış Etmeme	3	0.74
Toplam		408	100

Öğretmenlerin "anlayış" alt kategorisi kapsamında değerlendirilebilecek cümlelerine şunlar örnek olarak verilebilir;

- Karşısındakini tanımaya ve anlamaya çalışmak.
- Karşısındakini anlayışla karşılamak.
- İnsanların düşünceleri ne olursa olsun anlayışla karşılamak.
- İnsanların düşünce ve davranışlarını anlayışla karşılamak.
- Birbirimize karşı anlayışlı olmak.
- Karşılıklı anlayış tutumu.
- Belli sınırlar içinde insanların birbirilerine anlayış göstermesi.
- Kişiyi maddi ve manevi açıdan rahatsız etmeyen edimlere karşı anlayış göstermek.

yasemin karaman kepenekçi

- Kasıtlı olarak yapılmamış uygunsuz davranışın mazur görülmesi.
- İnsanların bize zarar vermeyen davranışlarını anlayışla karşılamak.
- Karşısındakinin bakış açısından bakabilmek.
- Kendini karşısındakinin yerine koyarak düşünebilmek...

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı gibi, araştırmaya katılan öğretmenlerin bir kısmı hiçbir sınır ya da koşul koymadan her türlü düşünce ve davranışın anlayışla karşılanmasını, diğer bir kısmı da kasıtlı olarak yapılmamış, zarar vermeyen veya rahatsız etmeyen davranışlara karşı anlayış gösterilebileceğini belirtmişlerdir. Gerçekten de hoşgörü, her şeyi anlayışla karşılamak anlamına gelmez. İkinci gruba giren ve hoşgörünün de sınırları olması gerektiğine inanan öğretmenler hoşgörü kavramına daha gerçekçi bakmaktadırlar. Bu araştırmada empati, anlayış boyutu altında değerlendirmeye alınmıştır. Bu doğrultuda, bazı öğretmenler de hoşgörünün özünde empati olduğunu yazdıkları cümlelerle ifade etmişlerdir.

Farklılıklara saygı alt kategorine ise öğretmenlerin şu cümleleri örnek olarak verilebilir:

- Değişik bakış açılarından bakmak.
- Kendine ve karşısındaki insana saygı duymak.
- Karşısındaki kişiyi olduğu gibi kabul edip, saygı göstermek.
- Başkalarının bizim gibi olmasını beklememek.
- İnsanları oldukları gibi kabul etmek.
- Her insanın farklı olduğunu kabullenmek.
- Farklı görüşlere yaşama hakkı tanımak.
- Farklılıkların farkında olmak ve farklılıkların insana özgü bir zenginlik olduğunu düşünmek.
- Farklı renklere, farklı seslere saygı duymak, kısacası "farklı" olanı sevmesen bile saygılı olmak.
- Kişilerin kendinden farklı olanlara saygılı olmaları.
- Evrensel kurallar dışında, herkesin kendine özgü görüşlerinin olabileceğine içtenlikle inanmak ve bunlara saygı duymak.

yasemin karaman kepenekçi

- İnsanların birbirilerinin dünya görüşü ve davranışlarına saygı duyabilmesi.
- Bize göre sıra dışı olan bir davranış ya da konuşmanın sevgi ve insan hakkı gibi nedenlerle kabullenilmesi.
- Duygu ve düşüncelere karşılıklı saygı gösterip insanları oldukları gibi kabul etmek.
- İnsanların duygu, düşünce ve inançlarına saygı duymak.
- Belli kurallar içerisinde insanların düşünce, inanç ve yaşayış şekillerine saygı göstermek.

Daha önce de belirtildiği gibi hoşgörünün özünde farklı düşünce, inanç ya da görüşlere saygı duymak vardır. Nitekim, öğretmenlerin yaklaşık üçte biri de hoşgörünün tanımını farklılıklara saygı duymak şeklinde ifade etmişlerdir. Gerçekten de hoşgörü, farklı olana alışmakla başlar ve farklı olana saygı duyarak yaşamak ile devam eder.

Farklılıklara saygıya inanan katılımcıların küçük bir kısmı belirtilen saygının da bir sınırı olacağına inanmaktadır. Özellikle farklı düşüncelere saygı boyutunda konuya yaklaşırsa; Kapani'ye göre (1981), düşünce, daha doğrusu düşüncenin açıklanması özgürlüğü demokratik hukuk devletinin vazgeçilmez temel unsurudur. Ancak, düşüncenin açıklanması özgürlüğü mutlak olarak sınırsız olamaz. Çünkü, fikir düzeyinde kaldığı sürece sınırlandırılmayan düşünce açıklaması, yıkıcı eyleme, kışkırtma, zor ve şiddet kullanmaya teşvik niteliğine dönüştüğü takdirde dokunulmazlığını kaybedecektir. Bu durumda düşünce alanından eylem alanına geçiş söz konusudur ki buna hoşgörü gösterilmesi elbette beklenemez.

Öğretmenlerin yaptıkları tanımların %9.31'inde hoşgörü "sevgi" kelimesi ile tanımlanmıştır. Öğretmenlerin, "insanları sevmeye çalışmak", "insanları insan oldukları için sevmek", "kendini tanıma ve sevme", "kendini ve başkasını sevmek" ve insanın önce kendini, sonra aynı değerde diğer insanları sevmesi" gibi cümleleri sevgi alt kategorisi içinde değerlendirilebilir. Hoşgörünün özünde sevgi vardır.

Sevgi alt kategorisi ile ilgili dikkat çekici nokta, öğretmenlerin bir kısmının, kişinin önce kendisini tanımasının, sevmesinin ve bunun doğal bir sonucu olarak kendine karşı hoşgörülü olmasının gerekli olduğunu inanmalarıdır. Gerçekten de, çevredeki insanlarla sağlıklı ilişkiler kurulabilmesi için kişinin önce kendini tanıması ve kendi ile barışık olması gerekir. Ayrıca sağlıklı kişilik için, kişinin kendi davranışlarını da acımasız olmadan, hoşgörü süzgecinden

yasemin karaman kepenekçi

geçirerek değerlendirmesinde yarar vardır. Kendine karşı hoşgörülü insanlar, çevresindeki insanlara karşı da daha hoşgörülü olacaklardır.

Öğretmenlerin yaptıkları hoşgörü tanımlarının %4.90'ında başkalarına hata payı tanıma, "insanların hata yapabileceklerini kabul etmek", "insanları hatalarıyla birlikte kabul edebilmek", "başkalarına zarar vermeyecek, telafi edilebilir olumsuz davranışların kabullenilmesi", "insanları kusurları ile birlikte kabul etmek" ve "herkesin hata yapabileceğini kabul etmek" gibi sözler ile hoşgörü olarak değerlendirilmiştir.

İnsanlara hata payı tanıma ile yakından ilgili bir diğer kavram da "affetme"dir. Nitekim yapılan tanımların %4.17'sinde hoşgörü affetme olarak ifade edilmiştir. Öğretmenlerin bu alt kategori içinde değerlendirilebilecek hoşgörü tanımlarına "başkalarının ufak hatalarını bağışlamak", "gerektiğinde affetmeyi bilmek", "karşılıklı ilişkilerde affedici olmak" ve "belli ölçüde affedici olmak" gibi cümleler örnek olarak verilebilir. Affedicilik konusunda da öğretmenler bir sınır çizerek, her konuda affedici olmanın değil, küçük hatalar söz konusu olduğunda, belli ölçüde affedici olmanın uygun bir yol olacağını belirtmektedirler.

"İnsanların birbirilerine önyargısız olarak yaklaşmaları" ve "karşısındakini önyargısız olarak kabullenmek" gibi cümlelerle araştırmaya katılan öğretmenlerin küçük bir kısmı hoşgörünün önyargılı olmamak (%2.94) anlamına geldiğini ileri sürmektedirler. Yine öğretmenlerin çok az bir kısmı hoşgörüyü uzlaşma (%2.21) kavramı ile tanımlamışlardır. Uzlaşma alt kategorisine öğretmenlerin "çabuk parlamadan karşılıklı konuşarak anlaşmak" ve "uzlaşmaya açık olmak" cümleleri örnek olarak verilebilir.

Tablo 2'de de görüldüğü gibi, öğretmenlerin yaptıkları hoşgörü tanımlarının %7.11'inde hoşgörü gerçek anlamının dışında algılanmaktadır. Bu gruba giren tanımlar tahammül etme ve aldırış etmeme alt kategorilerine ayrılarak "Hoşgörünün Yanlış Algılanması" boyutunda değerlendirilmiştir.

Öğretmenlerin tahammül etme alt kategorisine giren ifadelerine şunlar örnek olarak verilebilir:

- Bize uygun olmayan durumlar karşısında serinkanlı davranabilme ve tahammül edebilme gücüdür.
- Kendinden farklı olana tahammül etmek.
- Hoş olmayan bir davranışa müsamaha göstermek.

yasemin karaman kepenekçi

- Yapılan bir etkiye karşılık tepki göstermemek.
- Karşısındakine tahammül edebilmek.

Tahammül etme kavramı, kendi içinde bir zorlanmayı çağrıştırmaktadır. Kişinin toplum düzeni adına kendine baskı uygulanması ve her olumsuz duruma katlanması anlamına gelebilir (Atasü, 1995). Oysa ki hoşgörü kavramının özünde katlanma yoktur ve bu kavram kesinlikle başkalarının zarar veren davranışlarına katlanmak şeklinde anlaşılmalıdır.

Öğretmenlerin hoşgörü tanımlarına bakıldığında, sadece üç tanımda aldırış etmeme durumunun hoşgörü olarak algılandığı dikkati çekmektedir. “Bana dokunmayan yılan bin yaşasın” atasözünde de aldırış etmemeye benzer bir mantık vardır. Bizim çıkarlarımıza ters düşmediği ve bize zarar vermediği sürece başkalarının ne yaptığı bizi ilgilendirmez düşüncesi hoşgörü olarak değerlendirilmemelidir. Hoşgörü göstermek demek, başkalarının hukuka ve ahlaka aykırı davranışlarına karşı vurdum duymaz veya duyarsız olmak demek değildir. Öyleyse, hoşgörü, sadece bireysel boyutta ele alınmamalı, başkalarının ve toplumun çıkarlarına ters düşen durumlara karşı sağduyulu olmak da hoşgörü kapsamında yorumlanmalıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsan haklarına saygılı ve etik davranışlarla ilgili tartışmaların yoğunluk kazandığı son günlerde hoşgörü kavramının tanımı yeniden irdelenmekte ve bu kavramın yanlış yorumlanması sonucu doğacak olumsuzluklar ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Sınıf öğretmenlerinin hoşgörü kavramına ilişkin algılarının belirlenmesinin amaçlandığı bu çalışmanın sonunda, öğretmenlerin yaptıkları tanımların yaklaşık %93’ünde hoşgörünün olması gerektiği gibi algılandığı ortaya konmuştur. Ancak bu gruba giren tanımların bir kısmında, örneğin anlayış gösterme boyutunda, öğretmenler tarafından her türlü davranışa anlayış göstermenin hoşgörü anlamına geleceğinin belirtildiği görülmüştür. Oysa ki, hoşgörü de özgürlük gibi sınırsız olarak anlaşılmalıdır. Çünkü her davranış anlayışla karşılanmayabilir. Örneğin okul müdürlerinin öğretmenlere karşı hukuk dışı davranışlarına öğretmenlerin anlayış göstermesi beklenemez veya derslerine sürekli girmeyen bir öğretmene karşı müdürün anlayışlı olması istenemez.

yasemin karaman kepenekçi

Öğretmenler yaptıkları hoşgörü tanımlarının çok küçük bir bölümü (%7.11) hoşgörünün yanlış algılandığına işaret etmektedir. Bu oran ilk bakışta az gibi görünse de, belli bir kültür düzeyine sahip öğretmenlerin yaptıkları hoşgörü tanımlarının hemen hemen hepsinde hoşgörünün doğru algılanması beklenildiğinde, küçümsenmeyecek düzeydedir. Öğretmenler tarafından hoşgörünün tahammül etme ve aldırış etmeme davranışları olarak tanımlanması, bu tür davranışların doğruymuş gibi algılanarak bu öğretmenler tarafından okulda ya da özel yaşamlarında sergilendiği anlamına gelebilir.

Bu doğrultuda, ileride okul ortamlarında öğretmenler, yöneticiler ve öğrenciler tarafından hangi davranışların hoşgörü olarak algılandığını ve değişik eğitim kurumlarında hoşgörünün tüm boyutlarının gösterilme düzeyini ortaya koyacak araştırmaların yapılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Atasü, E. (1995) Hoşgörü...Doğudan...Batıya... *Hoşgörü ve Eğitim Toplantısı*. UNESCO Türkiye Milli Komisyonu ve Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Ortak Yayın, No: 2, Ankara.
- Ateş, T. (1994) *Laiklik: Dünya'da ve Türkiye'de*. 7. Basım. Ümit Yayıncılık, Ankara.
- Başaran, İ.E. (1995) Hoşgörü ve eğitim. *Hoşgörü ve Eğitim Toplantısı*. UNESCO Türkiye Milli Komisyonu ve Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Ortak Yayın, No: 2, Ankara.
- İnam, A. (1995) Hoşgörüü neden hoşgörmüyorum? Hoşgörüye yazılmış bir gönül mektubu. *Hoşgörü ve Eğitim Toplantısı*, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu ve Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Ortak Yayın, No: 2, Ankara.
- Kapani, M. (1981) *Kamu Hürriyetleri*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No: 453, Ankara.
- Kavcar, C. (1995) Açılış Konuşması. *Hoşgörü ve Eğitim Toplantısı*. UNESCO Türkiye Milli Komisyonu ve Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Ortak Yayın, No: 2, Ankara.
- Kepenekçi, Y.K. (1999) Türkiye'de Genel Ortaöğretim Kurumlarında İnsan Hakları Eğitimi, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

yasemin karaman kepenekçi

- Locke, J. (1998) *Hoşgörü Üstüne Bir Mektup*. (Çeviren: M. Yürüşen). Liberte Yayınları, No: 20, Ankara.
- Patton, M.Q. (1987) *How to Use Qualitative Methods in Evaluation*. Newbury Park, Sage Publications.
- Pehlivan-Aydın, İ. (2001) *Yönetmel Mesleki ve Örgütsel Etik*, 2.Baskı, PegemA Yayıncılık, Ankara.
- Reardon, B.A. (1997) Human rights as education for peace. *Human Rights Education for the Twenty-First Century*. G.J. Andreopoulos, R.P. Claude, S. Koenig (Eds.), U.J.A., University of Pennsylvania Press, 21-34.
- Tezcan, M. (1995) Türk kültüründe hoşgörü, *Uluslar arası Hoşgörü Kongresi*. T.C. Kültür Bakanlığı, BİLKAV, Kasım 1995.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2000) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

İletişim:

Yard. Doç. Dr. Yasemin Karaman KEPENEKÇİ
Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi,
Eğitim Bilimleri Bölümü, Ankara
Tel: 0312 3633350
e-posta: ykepenekci@hotmail.com